

Методичний коментар до уроку “Пісня казкова, колискова”

Ніжна пісня

Тихеньке вітання

Чи завжди варто вітатися голосно? Ранок, усі ще сплять, а ми вже в дорозі... Зустріли знайомого...

- Чи будемо кричати “Привіт!!!!”?
- Напевно, вітатимемося тихо. Як саме?
- Можливо, наспіваємо вітання?
- На який мотив?
- Вітатимемося пошепки?

Знайомимося з композитором

Яків Степовий — український композитор і педагог, представник української музичної інтелігенції першої чверті ХХ століття, один із фундаторів національної композиторської школи і продовжувач традицій Миколи Лисенка. Він автор хорових і фортепіанних творів, музичних збірок для дітей, а також викладач Київської консерваторії, засновник Державного вокального квартету, завідувач секції національної музики у Всеукраїнському комітеті мистецтв, музично-просвітній діяч, пропагандист світової класики в Україні.

Я. Степовий народився 1883 року в Харкові. У 12 років був прийнятий до Петербурзької придворної капели, де навчався співу, грі на фортепіано та кларнеті, опанував професію диригента. Мріяв про вступ до консерваторії, але на заваді стали матеріальні труднощі. На прохання старшого брата Федора, який на той час навчався в Петербурзькій консерваторії, відомі російські композитори О. Глазунов та М. Римський-Корсаков погодилися зустрітися з Я. Степовим. Ознайомившись із його творами, вони пересвідчилися у наявності таланту в молодого композитора й допомогли йому не тільки навчатися в консерваторії безкоштовно, а й отримувати стипендію.

Завершивши навчання в 1909 р., композитор часто відвідував Україну, записував українські народні пісні. Підтримував контакти з українськими музикантами, зокрема з Кирилом Стеценком. 1917 року став викладачем Київської консерваторії і керівником Музичної драми та Державного вокального ансамблю. З ініціативи Я. Степового в 1920 р. розпочалися виступи Державного струнного квартету. Я. Степовий працював також над проектом створення диригентського інституту.

Коліскова для сонечка

Запропонуйте дітям відгадати, яка саме пісня прозвучить зараз.

Тиха, спокійна, лагідна... Яку музику описано? Складно? А якщо додати — мамина вечірня пісня? Здогадалися? Звісно, сьогодні слухатимемо колискову.

Слухання колискової Якова Степового — фонограма мінус.

Лагідна мамина пісня лине просто від серця. Уявіть, як малятко зручненько влаштувалося на маминих руках, як вона співає, заколисуючи дитинку. Очі самі заплющуються і маля бачить барвисті казкові сни.

- Як дитя почувається в маминих руках? Що відчуваєте ви в матусиних обіймах?
- Як думаєте, про що може йтися в пісні з такою мелодією?

Колискові пісні передаються вже багато століть від покоління до покоління. Так здавна передавалася музика без нот, слова пісні без запису. Кожний додавав щось своє, колискові змінювалися, але не втрачали головних рис.

- Як гадаєте, яких саме?
- Як можна впізнати колискову пісню?
- Що змінюється з роками, а що залишається незмінним?

У колискових батьки передають дітям любов до рідної землі, захоплення природою, повагу до людей. Український народ каже: “Найдорожча пісня — та, з якою мати колисала”.

- Як думаєте, чому?

Слухання колискової Якова Степового — фонограма зі словами Лесі Українки.

- Розкажіть про колискову, використовуючи слова з хмари (див. с. 72 підручника).
- Чи можете збільшити хмару? Як саме?
- Чи всі слова з хмари ви використали під час розповіді? Чому?
- Поміркуйте, чому музика тиха, співуча.
- Виконайте танець-імпровізацію з легенькими хустинками “Ніч, усе спить”.

Колиска і колискові

Послухайте [українські колискові](#) у виконанні Ніни Матвієнко.

- Які слова в них найчастіше повторюються? Чому саме ці?

Чому ж колискова називається саме так? Пригадаймо схожі слова — заколисю, колишу, колисанка, колиска... Напевно, першим було слово “колиска”. У матусь завжди багато роботи, але ж маля потребує особливої уваги. Як приспати дитинку? Як зробити так, щоб маля не почувалося самотнім? Зараз є багато чудових ліжечок для маляток, технічних пристроїв, а от у давні часи нічого такого не було. Народні майстри знайшли чудовий вихід — створювали для дітей ліжечка, які самі їх заколисували — колиски.

У родині завжди була одна колиска, змінювалися тільки її господарі — новонароджені малята. Колиски підвішували до стелі або ставили на підлогу біля ліжка батьків. У такому ліжечку маля почувалося затишно й безпечно. Колиска в українських сім'ях сприймалася як один з оберегів дитини.

- Роздивіться світлини колисок (див. “[Світлини колисок](#)”). Як ці ліжечка самі заколисували дитину?
- Зробіть колиску для лялечки. Що треба робити, щоб колиска заколисувала?

Звісно, колиска час від часу зупинялася, але щойно дитинка поворухнеться, і колиска знову запрацює.

Колискові світу

У різних народів світу ліжечка для новонароджених називають по-різному, неоднакові й колискові. Послухаймо їх.

Слухаємо [колискові народів світу](#).

- Як ви зрозуміли, що звучать колискові? Що у всіх колискових спільного?
- Чи можете передати зміст пісень?
- Про що мріють усі мами світу?
- Як треба співати колискові? Заспівайте колискову лялькам.
- Чи обов'язково колискова має бути зі словами? Чи обов'язково маляті розуміти зміст колискової?
- Спробуйте заспівати колискову без слів, без музики. Вигадайте свою власну мелодію.

Мабуть, саме так у різні часи матусі придумували колискові для своїх малят.

Заспівайте колискову Лесі Українки та Якова Степового.

Місяць яснаенький
Промінь тихесенький
Кинув до нас.
Спи ж ти малесенький,
Пізній бо час.

Любо ти спатимеш,
Поки не знатимеш
Що то печаль;
Хутко прийматимеш
Лихо та жаль.

Тяжка годинонько!
Гірка хвилинонько!
Лихо не спить...
Леле, дитинонько!
Жить — сльози лить.

Сором хилитися,
Долі коритися!
Час твій прийде
З долею битися, —
Сон пропаде...

Місяць яснаенький
Промінь тихесенький
Кинув до нас.
Спи ж ти, малесенький,
Поки є час!

Намальована пісня

Бесіда за картиною Оксани Збруцької "Сад снів"

Художниця Оксана Збруцька створила незвичайну картину. Вона запросила нас у країну, яку кожний бачить по своєму, — країну фантазій, вигадки, дивовижних подій та небачених мешканців. Увійдемо в картину. Озирнемося навколо.

- Чи будемо ми в картині голосно говорити? Бігати? Галасувати? Чому?
- Що поєднує мешканців фантастичної країни, яку змалювала художниця?

Тихенько! Усі мешканці диво-країни... сплять. Чому вони заснули? А чому тоді на картині світло, як удень? Що сниться персонажам картини?

Розирнімося навкруги. Хто живе в диво-країні? На картині художниця зобразила реальних персонажів, але на вигляд вони ніби казкові — павичі, котик, сонечко, місяць. Чи не забули ми когось?

- Як ви впізнали на картині сонечко та місяць? Чому художниця саме так зобразила космічні об'єкти?

Місць ми бачимо вночі, тож ми вважаємо, що саме місяць уночі не спить. Але на картині — місяць-сонько. Чому місяць заснув? Придивіться, чи міцний у нього сон? Чому? А можливо, хитрющий місяць лише вдає, що спить? Для чого він це робить?

Зазвичай, розповідаючи про сон, ми використовуємо темні барви — чорну, темно синю, сіру... Майстриня створила картину, використавши теплі барви. Які саме? Пошукайте на картині холодні кольори. Та чи помітні вони? Чому художниця обрала саме такі барви?

Як ви відчуваєтеся в картині? Тут затишно, спокійно, цікаво, незвичайно. Саме теплі барви допомогли мисткині створити теплу та лагідну картину, у якій живе добра казка.

- Прислухайтесь! Що чутно в картині? Чи чуєте ви в ній музику? Яку саме?

Спочатку уявімо та проспівуємо подумки музику, яка може звучати в картині. Спокійна, тиха, мелодійна, ніжна, лагідна. Упізнали? Звичайно, це може бути колискова: вечірня мамина пісня, що завжди навіває добрі сни.

- Пофантазуйте! Що можуть бачити уві сні персонажі картини?

Звісно, у кожного свій сон — яскравий, сонячний, казковий, барвистий, незвичайний, як і сама картина. Уві сні можуть статися дивовижні події, незвичайні пригоди, кожен може зробити щось таке, чого в житті ще не може, приміряти на себе будь-яку роль.

Художниця назвала картину "Сад снів". Чому вона вигадала таку дивну назву? Пригадайте, що таке сад, уявіть його, дозвольте снам, що вирують у картині, ще раз промайнути у вашій уяві. Сподіваюся, назва картини вже не здаватиметься такою дивною.

І наостанок загадка: персонажів на картині багато, а чи є хтось, кого ми не бачимо, але весь час згадуємо? Саме він і є головним персонажем картини. Здогадалися? Так, це сон.

Музична математика

Музичні рівності допомагають дітям вивчити тривалості нот, зіставляти їх, зрозуміти, як формуються такти. Тому, виконавши запропоновані в підручнику завдання, варто піти трохи далі: дослідити такти в наступному завданні, скласти власні рівності, перевірити рівності однокласників тощо.

Людина-оркестр

Запропонуйте дітям дослідити, як поєднуються звуки різних музичних інструментів.

- Які інструменти гарно ведуть першу партію? А які гарно їм акомпанують?
- Які музичні інструменти звучать довго, а які — нетривало? Тож який ритм у яких інструментів вийде краще?